

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt / volume: 4 • sayı/issue: 2 •(Aralık/December 2021): 346-361

İhsan Mahvî'nin Mahfil Mecmuasındaki Makaleleri
Bağlamında Bâbîlik ve Bahâîlik

Babism and Bahatism in the Context of Ihsan Mahvi's Articles in the
Journal of Mahfil

Süleyman ÇAM

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm ve İtikadî İslâm
Mezhepleri Anabilim Dalı
Asst. Prof., Osmaniye Korkut Ata University Faculty of Theology Department of Kalam and
Faith Islamic Sects
Osmaniye, Turkey

✉ suleymancam@osmaniye.edu.tr orcid.org/0000-0002-4588-8491

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27.09.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 24.11.2021

Yayın Tarihi / Published: 30.12.2021

Atıf/Cite as: Çam, Süleyman. "İhsan Mahvî'nin Mahfil Mecmuasındaki Makaleleri Bağlamında Bâbîlik ve Bahâîlik". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (Aralık 2021): 346-361.
<https://doi.org/10.52637/kiid.1001180>

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid> • kiid@aku.edu.tr

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License / Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslar arası Lisansı altında lisanslanmıştır.

İhsan Mahvî'nin Mahfil Mecmuasındaki Makaleleri Bağlamında Bâbîlik ve Bahâîlik

Öz

Bâbîlik, Mirza Ali Muhammed Şîrâzî (ö. 1266/1850) tarafından 19. Yüzyılda İnan'da kurulan, Şîlîğın temel esaslarından olan velâyet, müceddid ve mehdî gibi birçok kavramla şekillenen ve daha sonra Bahâîlik adıyla devam eden, dinî görünümlü çağdaş itikadî bir mezheptir. Bu mezhep, beklenen mehdî söyleminin yüksek sesle dile getirildiği bir dönemde ortaya çıkmış ve Şîî İslâm anlayışı doğrultusunda gelişmiştir. Bu akımın temeli, İslâm'a dayanmakla birlikte Yahudilik ve Hıristiyanlıktan da etkilenmiştir. Babîlik, ilk önce Şîlîğın ıslah edilmiş bir şekli olarak görülmüş ve belli bir güce kavuştuktan sonra da yapılan ilavelerle değişikliğe uğramıştır. Bâbîlik ve Bahâîlik ile ilgili çalışmaları olan İhsan Mahvî (ö. 1355/1936), vatan ve millet uğruna cephede savaşan, İstiklal Mahkemelerinde sıkıntılı günler yaşayan ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nden yetişen son devrin en iyi semâzenlerinden biridir. İhsan Mahvî'nin *Mahfil*, *Beyânü'l-Hak*, *Mektebli* ve *Muhibbân* dergilerinde yazıları ve şiirleri bulunmaktadır. Çalışmaları daha çok dinî, ilmî ve edebî özellikte olan *Mahfil* dergisinde yer almaktadır. İhsan Mahvî'nin söz konusu dergideki Bâbîlik ile ilgili çalışmaları dikkat çekicidir. Bu çalışmalar, "Bâbîlik" başlığı altında *Mahfil* dergisinde yedi ayrı sayıda yayımlanmıştır. İhsan Mahvî'nin Fars edebiyatını öğrenmek amacıyla gittiği İnan'ın Hemedan eyaletinde kaldığı yıllarda bir Bâbî'nin evinde yapılan âyine katılması ve orada gözlemler yaparak Bâbîlik hakkında bilgiler vermesi konusu açısından kayda değer önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, İhsan Mahvî'nin hayatı, eserleri, Şîlîk ve Sünnîliğe dair görüşlerine yer verilmiş ayrıca Temmuz 1920-Mart 1926 tarihleri arasında yayımlanan *Mahfil* dergisindeki "Bâbîlik" adlı araştırmaları ele alınmıştır. Çalışmalarında Şîlîk ve Sünnîlik hakkında bilgiler aktaran İhsan Mahvî, bu iki mezhebi kıyaslamış, Şîa'nın İslâm dünyasına verdiği zararlara dikkat çekmiştir. Özellikle Şîa'nın doğduğu ve yayıldığı İnan hakkında önemli bilgiler vermiştir. Onun araştırmalarına göre Bâbîlik ve Bahâîlik üzerinden Kur'an-ı Kerîm, İncil ve Tevrat gibi üç kutsal kitabın ve sülflîğın karışımından yeni kurallar ortaya konarak kadın ve erkeğın hukuken eşitliğiyle birlikte birçok önemli konuları kapsayan yeni bir din oluşturulmaya çalışılmıştır. Kısa bir sürede Mirza Ali Muhammed ve taraftarları, büyük zorluklar içinde mezheplerini yeni bir din şeklinde İnan ve Irak'ta yaymışlar, Avrupa ve Amerika'da ise itibar gören Bâbiyye akidesini tesis etmişlerdir. Özellikle de Yahudi ve Hıristiyanlardan pek çok taraftar bulmuşlardır. Başta Amerika olmak üzere birçok ülkede yayılmışlar, ekonomik olarak güçlü bir sermayeye sahip olmuşlar, ibadethaneler ve üniversiteler açmışlardır. Bahâîlerin kutsal kitabı, Bâb Ali Muhammed tarafından yazıldığı ileri sürülen *Kitâbü'l-Beyân*'dır. Ancak içeriği tamamen Arapça lafızlardan ibaret olan bu kitap, İhsan Mahvî'ye göre yeterli derecede Arapçaya vâkıf olmayan Bâb tarafından değil de Bâbîlik'ten dönen ve istiğfar eden Seyyid Hasan ve Seyyid Hüseyin kardeşler tarafından Bâb adına yazılmış ve tasnif edilmiştir. Yine İhsan Mahvî'nin belirttiğine göre Bâbîler, gizli bir şekilde teşkilatlanarak büyük şehirlerde okullar, kütüphaneler, ilmî dernekler ve dershâneleri açmışlar hatta bunları köylere kadar yaymışlardır. Çocuklarını okullara göndermişler, Avrupa'da yetişen hocalar bu okulları yönetmişlerdir. O dönemde İnan'da bulunan Amerikan okullarından çokça yardım almışlardır. İnan'daki okullar mollaların idaresinde ilkel bir yapıda iken Bâbîlerin köy okullarında, modern yapılar, Fransızca ve İngilizcenin öğretildiği muntazam ders programları mevcuttur. Bâbîler, sarhoşluk veren şeyleri içmezler ve sigara kullanmazlar ayrıca israfi da hoş görmezler. Bâbîliğın tarihçesi, teşekkülü, sosyal ve dinî yapısıyla ilgili aktardığı bilgilerden hareketle İhsan Mahvî'nin onların yaşadığı bölgelere gittiği ayinlerine katıldığı, daileriyle görüştüğü, hakkında araştırmalar yaptığı, gözlemlerde bulunduğu ve elde ettiği verileri objektif bir şekilde ortaya koymaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan İhsan Mahvî'nin, Bâbîlik ile ilgili etraflı bir araştırma yaptığı ve bu konuda kayda değer bir donanımı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda onun Bâbîlik ve Bahâîliği tetkik ederken onlarla tanışma, anlaşma, birlikte yaşama ve fikrî bağlar oluşturma amacına yönelik münasebet kurma gibi bir metot takip ettiğini söyleyebiliriz. Buradan hareketle İhsan Mahvî'nin, Bâbîlik ve Bahâîlik ile ilgili çalışmalarının Mezhepler Tarihi alanına katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Mezhepler Tarihi, Şîa, Bâbîlik, Bahâîlik, Şeyhîlik.

Babism and Bahaism in the Context of Ihsan Mahvi's Articles in the Journal of Mahfil

Abstract

Babism is a religious-looking modern theological sect founded by Mirza Ali Muhammed Şirazi (d. 1266/1850) in Iran in the 19th century, shaped by many concepts such as walayah, mujaddid and mahdi, which are the basic principles of Shiism, and then continuing under the name of Bahaism. This sect emerged at a time when the expected mahdi discourse was being voiced loudly and developed in line with the Shiite understanding of Islam. Although the foundation of this movement is based on Islam, it was also influenced by Judaism and Christianity. Babism was first seen as a reformed form of Shiism, and after it gained a certain power, it was changed with additions. Ihsan Mahvi (d. 1355/1936) who has studies on Babism and Bahaism, is one of the best whirling dervishes of the last period, who fought for the sake of the homeland and nation, had troubled times in the Independence Courts, and grew up in Yenikapı Mawlawi Lodge. Ihsan Mahvi has articles and poems in the journals *Mahfil*, *Beyânu'l-Hak*, *Mektebli* and *Muhibbân*. His works are mostly published in the journal *Mahfil*, which has a religious, scientific and literary character. Ihsan Mahvi's studies on Babism in the aforementioned journal are remarkable. These studies were published in seven different issues in the journal *Mahfil* under the title of "Bâbîlik". It is significant in terms of the fact that Ihsan Mahvi went to learn Persian literature during his stay in the province of Hamadan in Iran, and participated in a ritual held in the house of a Babi and gave information about Babism by making observations there. Therefore, in this study, Ihsan Mahvi's life, works, views on Shiism and Sunnism are included, and his researches called "Bâbîlik" in the journal of *Mahfil* published between July 1920 and March 1926 are discussed. Ihsan Mahvi, who conveyed information about Shiism and Sunnism in his works, compared these two sects and drew attention to the damage that Shia caused to the Islamic world. In particular, he gave important information about Iran, where Shia was born and spread. According to his researches, new rules were introduced from the mixture of three holy books such as the Qur'an, the Bible and the Torah and Sufism through Babism and Bahaism, and it was tried to create a new religion that covers many important issues together with the legal equality of men and women. In a short time, Mirza Ali Muhammad and his followers spread their sects in the form of a new religion in Iran and Iraq, with great difficulties, and established the Babiyya creed, which was respected in Europe and America. They found many supporters, especially among Jews and Christians. They spread in many countries, especially in America, had a strong economic capital, opened places of worship and universities. The holy book of Baha'is is *Kitab al-Bayân*, which is claimed to have been written by Bab Ali Muhammad. However, this book, whose content consists entirely of Arabic words, was written and classified in the name of Bâb by the brothers Sayyid Hasan and Sayyid Hussain, was an apostate of Babism and repented not by the Bab who did not have sufficient knowledge of Arabic according to Ihsan Mahvi. Again, for him the Babis secretly organized and founded schools, libraries, scientific associations and private teaching institutions in the metropolitans, and even spread them to the villages. They sent their children to these schools, teachers who grew up in Europe managed these schools. At that time, they received lots of help from American schools in Iran. While the schools in Iran were primitive under the rule of the mullahs, the village schools of the Babis had modern structures and regular curriculum in which French and English were taught. The Babis do not drink intoxicants, do not smoke, and do not tolerate waste. Based on the information he conveyed about the history, formation, social and religious structure of the Babism, it is understood that Ihsan Mahvi went to the regions where they lived attended their rituals met the followers, made researches about them, made observations and tried to present the data he obtained in an objective way. On the other hand, it is seen that Ihsan Mahvi made an in-depth research on Babism and had a remarkable knowledge on this subject. At the same time, we can say that he followed a method such as establishing relations with them for the purpose of meeting, agreeing, living together and forming intellectual ties while studying Babism and Bahaism. From this point of view, it is possible to say that Ihsan Mahvi's studies on Babism and Bahaism will contribute to the field of the History of Sects.

Keywords: History of Sects, Shia, Babism, Bahaism, Sheikhism.

GİRİŞ

19. yüzyıl İslâm dünyası için tarihin en zor dönemlerinden biridir. Dünyanın hemen her bölgesindeki Müslümanlar, batılı devletlerin sömürge faaliyetleri nedeniyle, siyasî, maddî, manevî ve fikrî alanda çeşitli problemlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte İslâm dünyasında çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler özellikle toplumun bütün kesimlerini etkileyen siyasî, askerî, kültürel ve dinî alanlarda kendisini hissettirmiştir. Müslümanların yaşadıkları sosyal hayatla, anladıkları din arasında farklılaşmalar ortaya çıkmış, iç çekişmeler yaşanmış ve bu durum onları farklı arayışlara sürüklemiştir.

Bâbilîğin ortaya çıktığı İran ise 19. yüzyılda Fransa, Rusya ve İngiltere'nin siyâsî, askerî ve ekonomik etkileri neticesinde, sosyal, ekonomik ve siyasî krizlere doğru sürüklenmiştir. Bu durum, halkın kendilerini felaketlerden kurtaracak karizmatik şahsiyetler beklmelerine zemin hazırlamıştır.¹ Tarih boyunca İran bu tür cereyanların görüldüğü bir coğrafya olmuştur. Bunlardan birisi de Mirza Ali Muhammed'in (ö. 1266/1850) kurucusu olduğu Bâbilik hareketidir.² Mirza Ali Muhammed'in, yaşadığı dönemin ihtilal ve tefrikaya müsait oluşu, Şiî ulemanın itibarsızlaştığı ve İran yönetiminin halk üzerindeki baskı ve zulmünün arttığı bir dönemi fırsata dönüştürmesi sonucunda onun ortaya attığı yeni hükümler ve doktrinler halk arasında hızlı bir şekilde yayılmıştır.³

Şirazlı Mirza Ali Muhammed tarafından 19. yüzyılda kurulan Bâbilik, cehalet, bâtinî yorum, hurafecilik, Şiîliğin temel esaslarından olan velâyet, hüccet, müceddid ve mehdî kavramlarıyla şekillenen daha sonra da Bahâilîlik adıyla devam eden bir harekettir.⁴ Önce Bâbilik daha sonra Bahâilîlik olarak devam eden⁵ ve temeli İslâm'a dayanmakla birlikte Yahudilik ve Hıristiyanlıktan etkilenen bu hareket; "eklektik" özelliğe sahip "Mesîhî" bir karakter taşımaktadır.⁶ Ayrıca Bâbilik, Şiî İmamiyye fırkası bünyesinde doğan Şeyhiyye ve Keşfiyye diye adlandırılan tasavvufî harekete dayanmaktadır.⁷ Şiîlerin beklediği Mehdîlik düşüncesinin bağlantısı ilk önce Şeyhîlik, daha sonra Bâbilik, son olarak da Bahâilîlik olarak ortaya çıkmıştır.⁸ Dolayısıyla bu hareketin evvelinde Şeyhîlik tarikatının olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Bâbilîğin Kurucusu Mirza Ali Muhammed, Şiî Şeyhîlik tarikatına mensup birisidir ve aynı zamanda Şeyhîlik tarikatının kurucusu Şeyh Ahmed el-Ahsâî'nin (ö. 1241/1826) müridi olan Kâzım Reştî'nin (ö. 1259/1843) ileri gelen taraftarlarından. Mirza Ali Muhammed, kâmil Şiî anlayışından yararlanarak Kâzım Reştî'nin ölümünden sonra Mehdî'ye açılan kapı anlamına gelen Bâb'ın kendisi olduğunu iddia etti.⁹ Mirza Ali Muhammed'in, böyle düşünmesinde Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki "bin yıl"¹⁰ inancının etkisi

¹ Ali Albayrak vd. "Anadolu'da Bahâî Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Yansıması: Emin Ali'nin "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu" Adlı Makalesi", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 5/4 (2020), 561.

² Fatih Topaloğlu, "Bâbilik-Bahâilîlik", *İslâm Mezhepleri Tarihi*, ed. Mehmet Saffet Sarıkaya-Mehmet Ümit (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 313.

³ Filibeli Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi*, sad. Ziya Nur Aksun (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 1/81-82.

⁴ Sabri Hizmetli, "İtikadî İslâm Mezheplerinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Bâbilik-Bahâilîlik", *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası: 1993)*, (Ankara 1995), 219.

⁵ Tâhiru'l-Mevlevî, "Benî Kureyza Meselesi", *Mahfil* 1/22 (1340/1922), 168-172; Osman Ergin, "Sapık Fırkalar I: Bahâilîğin İyüzü", *Sebilürreşâd* 9/204, (Eylül 1955), 52.

⁶ Ethem Ruhi Fiğlalı, "Bahâilîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/464-468.

⁷ Emin Ali, "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu", *İctihad* 17/140, (31 Kânunuevvel 1921), 2953; Muhsin Abdülhamid, *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler (Bâbilik ve Bahâilîğin İyüzü)*, çev. Mustafa Saim Yeprem-Hasan Güleç (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 25; Metin Yurdagür, "Hatm-i Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/479-484.

⁸ Metin Bozkuş, "Bahâilîğin Arka Planı ve Söylemi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Sivas 2002), 140.

⁹ Ethem Ruhi Fiğlalı, *Bâbilik ve Bahâilîlik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 16; Hizmetli, "İtikadî İslâm Mezheplerinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Bâbilik-Bahâilîlik", 219.

¹⁰ Milenyum olarak isimlendirilen bu terim, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki her bin yıllık zaman dilimi için kullanılmaktadır. Bu terimin kökeni 2. yüzyıla dayanmaktadır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hz. İsa'nın geri

söz konusudur. O, bin yıl inanışına dayandırdığı hareketini doğrudan Peygamberin hicretine değil de Şeyhîlik tarikatının on ikinci imam anlayışına dayandırmış ve Mehdî'ye açılan kapı olduğunu ilan ederek Bâbîlik hareketini kurmuştur.¹¹ Mirza Ali Muhammed, daha sonra Mehdî olduğunu ilan etmiş ancak bununla da yetinmeyerek *Kitâbü'l-Beyân* adlı eserinin kutsal kitap ve Kur'an'dan üstün olduğunu, dolayısıyla İslâm şeriatının emir ve yasaklarının kaldırıldığını ileri sürerek Peygamberlik iddiasında bulunmuş ve İslâm ile ilişkisini fiilen kopararak İslâm'ın neshedildiğini belirtmiştir.¹² Aslında bu hareket, kendisinde hak ve bâtil bir takım karışık akîdeleri olan toplama ve karma bir inanıştır. Sosyolojik açıdan bakıldığında yeni bir din olmadığı gibi toplu ve köklü bir cemaat de değildir. Dolayısıyla Bâbîlik, basit bir tarikat kadar gelişmemiş ve kökleşmemiş, çoğunluğu asırlardan beri söylenen görüşler olup birbirine tezat oluşturan hükümler içermektedir.¹³ Dolayısıyla Bâbîler ve Bahaîler, ortaya yeni bir şey koymadıkları gibi insanlığa da yeni bir şey kazandırmamışlardır. Çünkü İslâm ile hiçbir alakası olmayan hatta taban tabana zıt olan Sabîîlerin, Zerdüşterin ve en son olarak da Hıristiyanların inanışlarını birer kelime değişikliğiyle almışlardır.¹⁴

Mezhep mensupları, Bâbîlik ve Bahâîliği yeni bir din olarak görmüşler ve bunu ispatlamak için mücadele vermişlerdir. Müslüman coğrafyasında ise Bâbîlik ve Bahâîlik, İslâm inanç esaslarına aykırı bazı görüşleri nedeniyle Müslüman kültüründen doğan fakat İslâm'ın temel ilkelerinden ayrılan bir hareket olarak tanınmıştır.¹⁵

Bâbîler, Şah İsmail zamanındaki Şîilik ve yayılışını örnek göstererek, mezheplerinin daha hızlı yayılması ve teşkilatlanması için hükümetleri elde etmek ve nüfuzundan yararlanmak amacıyla olmuşlardır.¹⁶ Aslında onların asıl siyasî gayeleri, Safevîler gibi şeyhlikten şahlığa geçmektir.¹⁷

Bâbîliğin yerini alan Bahâîliğin de İran toplumu içinde önemli bir yeri vardır. Bahâîliğin kurucusu, Bahâullah adıyla anılan Mîrzâ Hüseyin Ali el-Mâzenderânî en-Nûrî'dir (ö. 1309/1892). Bahâullah'tan sonra yerine Abdûlbahâ, daha sonra da büyük torunu Şevki Rabbanî Efendi (ö. 1376/1957) geçmiştir. Şîî gelenek içerisinde İran'da ortaya çıkan Bâbîlik ve Bahâîlik, son zamanlarda gerek ülkemizde gerekse dünyada yayılma eğilimi göstermektedir.¹⁸

1. İHSAN MAHVÎ'NİN HAYATI ESERLERİ VE MEZHEPLERE DAİR GÖRÜŞLERİ

1.1. Hayatı

İhsan Mahvî, 1891'de İstanbul'da Şarâçhanebaşı'nda doğmuştur. Babası Bedesten Hâceğîlerinden Hayâlî Rızâ Efendi'dir. İlk tahsiline Amcazâde Hüseyin Paşa okulunda başlamıştır. Fatih Rüşdiyesi'nden sonra girdiği Vefâ İdâdîsi'nden mezûn olmuştur. Tâhirü'l-Mevlevî'den (ö. 1370/1951) Farsça, Hâlis Efendi'den (ö. 1331/1913) Arapça öğrenmiş olan İhsan Mahvî, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin Dede (ö. 1325/1908) ile Mehmed Es'ad Dede'den (ö. 1328/1911) mesnevîhânlık icâzeti almıştır. O, ayrıca Irak, Suriye, İran gibi ülkelere seyahat ederek Farsçayı öğrenmiştir.¹⁹

dönüşü, yeniden diriliş, hüküm günü ve dünyanın sonu gibi anlamlara gelmektedir. Bk. Büşra Elmas, Hıristiyanlığın İlk Dönemlerinde Milenyalizm Meselesi", *Oksident* 2/1 (2020), 6.

¹¹ Mehmet Saffet Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013), 224; Hizmetli, "İtikadî İslâm Mezheplerinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Bâbîlik-Bahâîlik", 220.

¹² Fiğlalı, "Bahâîlik", 465; Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, 224-225.

¹³ Filibeli, *İslâm Tarihi*, 1/96-97.

¹⁴ Osman Ergin, "Bahâîlerin İç Yüzü", *Sebilürreşâd* 9/203 (Ağustos 1955), 42.

¹⁵ Albayrak vd. "Anadolu'da Bahâî Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Yansıması: Emin Ali'nin "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu" Adlı Makalesi", 561.

¹⁶ Filibeli, *İslâm Tarihi*, 1/83.

¹⁷ Filibeli, *İslâm Tarihi*, 1/90, Eşref Edip, "Bahâîliğin İç Yüzü: Bahâîlik Komünizm Prensipleri Üzerine Kurulmuştur", *Sebilürreşâd* 12/283 (Aralık 1958), 120-121.

¹⁸ Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, 226-227.

¹⁹ İbn'ül-Emin Mahmut Kemâl İnâl, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 2/702.

İbn'ül-Emîn'in verdiği bilgilere göre memurluğa çok az bir maaşla başlayarak devletin çeşitli kademelerinde değişik görevlerde bulunmuştur.²⁰ İhsan Mahvî, arkadaşları ile yaptığı bazı yazışmalar nedeniyle İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış²¹ ancak ceza verilecek bir suçu olmadığı için beraat etmiştir.²² İhsan Mahvî, 1936'da İstanbul'da vefat etmiş ve Karaca Ahmet Mezarlığı'nda Şair Nedîm'in kabrinin yanına defnedilmiştir.²³

İhsan Mahvî, vatan ve millet uğruna cephede görev yapmış ve yaralanmış ayrıca İstiklal Mahkemelerinde sıkıntılı günler yaşamış bir semâzen, şair ve mesnevîhândır. O, Yaşar Şâdî (ö. 1341/1923), Tâhirü'l-Mevlevî, Abdülbâkî Dede (ö.?) ve Su'ûdü'l-Mevlevî (ö. 1367/1948) gibi kişilerle yakın dostluk kurmuş, yaşadığı çevre ve dönem açısından tarih sayfalarında yerini almış bir şahsiyettir.

1. 2. Eserleri

İbn'ül-Emîn'in verdiği bilgilere göre İhsan Mahvî, "Mesnevî"nin on sekiz beytini şerh etmiş fakat bastırmamıştır. Ayrıca "Esrâr Dede Tezkiresi"ne zeyl yazmaya çalışmıştır. Ancak İhsan Mahvî'nin bu iki eserine henüz ulaşamamıştır. Kitaplarının tamamı Fatih'te çıkan büyük yangında evi ile beraber yanmıştır. Ayrıca Gergük'de iken İngilizlerle meydana gelen savaşta *Eş'ar* adlı mecmuası kaybolmuştur.²⁴

İhsan Mahvî'nin *Mahfil*, *Beyânü'l-Hak*, *Mektebli* ve *Muhibbân* gibi dergilerde yazıları ve şiirleri yayımlanmıştır. Onun yazıları daha çok 1920-1926 tarihleri arasında altmış sekiz sayı olarak yayımlanan ve dinî, ilmî ve edebî nitelik taşıyan *Mahfil* dergisinde yer almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İhsan Mahvî'nin yazıları şunlardır:

1. Emin Hâkî-I *Mahfil*, 1/13 (Temmuz-Ağustos 1921), 10-14
2. Emin Hâkî-II *Mahfil*, 1/14 (Ağustos-Eylül 1921), 28-29
3. Neşîde-i... *Mahfil*, 1/15 (Eylül-Ekim 1921), 47
4. Bâbîlik-I *Mahfil*, 2/21 (Şubat-Mart 1922), 154-155
5. Bâbîlik-II *Mahfil*, 2/22 (Mart-Nisan 1922), 180-182
6. Bâbîlik-III *Mahfil*, 2/23 (Nisan-Mayıs 1922), 204-206
7. Bâbîlik-IV *Mahfil*, 2/24 (Mayıs-Haziran 1922), 232-234
8. Bâbîlik-V *Mahfil*, 3/25 (Haziran-Temmuz 1922), 17-18
9. Bâbîlik-VI *Mahfil*, 3/26 (Temmuz-Ağustos 1922), 44
10. Bâbîlik-VII *Mahfil*, 3/27 (Ağustos-Eylül 1922), 63-64
11. Gazel *Mahfil*, 3/26 (Temmuz-Ağustos 1922), 35
12. Bir Yâd-ı... *Mahfil*, 4/38 (Haziran-Temmuz 1923), 31-32
13. Keçecizâde Reşâd Fu'âd Bey Merhumun Târih-i İrtihâli, *Mahfil*, 1/14 (Ağustos-Eylül 1921), 28
14. Bir Ekincinin Tarlasına Hitâbı, *Mektebli*, 1/3, 45
15. Başlıksız *Beyânü'l-Hak*, 5/125 (Ağustos 1911), 2273-2274

Yukarıda belirtildiği üzere çalışmaları arasında Mirza Ali Muhammed'in kendisini Mehdî olduğunu iddia etmesiyle başlayan ve daha sonra Bahâîliğe dönen Bâbîlik hakkındaki araştırmaları dikkatleri çekmektedir. Onun yazılarına bakıldığında İhsan Mahvî'nin Bâbîlik

²⁰ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2/702; İhsan Mahvî'nin hayatı ile ilgili bazı bilgileri İstiklal Mahkemelerinde yargılanırken verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Bk. Ahmed Nedim, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları-1926* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 124-128; Mehmet Altunmeral, "İhsan Mahvî ve Manzûmeleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42/75-87 (2019), 76.

²¹ Nedim, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları-1926*, 127-128, 139.

²² Nedim, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları-1926*, 277, 293.

²³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2/703.

²⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2/702.

hakkında ayrıntılı bir araştırma yaptığı ve bu hususta önemli bir donanıma sahip olduğu görülmektedir. Özellikle de İhsan Mahvî'nin bir Bâbî'nin evinde yapılan âyine katılması ve orada gözlemler yaparak Bâbilik hakkında bilgiler vermesi kayda değerdir.

1. 3. Mezheplere Dair Görüşleri

İhsan Mahvî, makalelerinde Şîlik ve Sünnîlik hakkında bilgiler aktarmış, bu iki mezhebi kıyaslayarak, Şîa'nın İslâm dünyasına verdiği zararlara dikkat çekmiştir. İhsan Mahvî, makalelerinde öncelikle Şîa'nın doğduğu ve yayıldığı İran hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ona göre İran, temelde değil de furûâta dair bazı meseleleri kendi menfaatlerine uygun bir şekle sokarak İslâm dinini kabul etmiştir. O, kadim dinlerin ve kültürlerin etkisinden özellikle de ateşperestliğin ruhundan kurtulamayan İran'ın, asırlardan beri Müslüman olmasına rağmen İslâmiyet'le temessül edemediğini, ancak onu temsil edebildiğini ileri sürmüştür. Çünkü ona göre İran, İslâm medeniyetinin siyasî ve toplumsal tesirleri nedeniyle eski Fars kültürünün ateşperest ruhunu tamamıyla üzerinden atamamıştır. Onun tespitlerine göre bugün İran, hala eski din ve medeniyetin verdiği heyecanı ve hissiyatı yaşamakta, dolayısıyla da eski dinî inançlarını ve medeniyetlerini her vesile ile yâd etmeye devam etmektedir.²⁵

İhsan Mahvî'nin tespitlerine göre Şîa'nın ortaya çıkması İslâm dünyası için bir dönüm noktasıdır. Çünkü Şîa ile birlikte İslâm dini başlıca iki ana gruba ayrılmış ve İslâm dünyası o günden sonra zayıflamaya ve gerilemeye başlamıştır. Bu duruma özellikle de İranlıların aşırı taassupları ve Gulât-ı Şîa'nın ihdas ettikleri tefrikalar yegâne sebep olmuştur.²⁶ Şah İsmail tarafından Safevî devleti kurulduktan sonra Şîa, İran'ın resmî mezhebi olarak tanınmış ve Şîlik gerek İran'da gerek Hindistan ve Irak taraflarında birçok fırkalara ayrılmış hatta Anadolu'ya kadar yayılmıştır.

İhsan Mahvî'ye göre Şîlik; İslâm dininin esasını değil de furûatını kendine göre yorumlamış, asırlar boyu İslâm'ı temsil etmediği gibi eski kültür ve medeniyetlerin de etkisinde kalmıştır. O, Şîliğin Hz. Ali'ye olan muhabbetten değil de Hz. Ömer'e olan kin ve nefretten dolayı²⁷ hilâfet meselesini bahane ederek zuhur ettiğini ileri sürmesiyle fırkanın teşekkülü meselesine farklı bir yorum getirmiştir. Çünkü önceleri köklü bir medeniyet iken Hz. Ömer zamanında Müslüman olmak zorunda kalan ve Arapların himayesi altına girmeyi hazmedemeyen İranlılar, Hz. Ömer ve Araplardan intikamlarını alabilmek için hilâfet meselesini bahane ederek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır.²⁸

İhsan Mahvî'ye göre Şîlik, İslâm dünyasını iki ayrı parçaya bölmüş, ortaya koyduğu tefrika ile İslâm dinine her geçen zaman zarar vermiştir. Şîa'nın bu tutumuna rağmen Ehl-i Sünnet imamlarının çoğunluğu Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i sevmişler ayrıca Ehl-i Beyt'in tahir ve muhterem olduğunu da hiçbir zaman inkâr etmemişlerdir.²⁹

İhsan Mahvî'nin belirttiğine göre Avrupa'nın İslâm dünyasını temsil eden iki güçlü devleti olan Osmanlı ve İran arasında mezhepler arası (Sünnîlik-Şîlik) yakınlaşma girişimleri ciddi anlamda ilk defa Nâdir Şah zamanında meydana gelmiştir. Nâdir Şah, öncelikle mezhepler arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak ve dinî birlikteliği sağlamak için özel bir

²⁵ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 154

²⁶ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 155.

²⁷ İran, İslâm tarihinde Hz. Ömer zamanında 642 yılında Nihâvend savaşı sonrasında fethedilmiştir. Bu savaştan sonra Sâsânî hâkimiyeti tamamen son bulmuştur. Bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârkîed-Dimalkî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîrve'l-a'lâm*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 199), 5/467-468; Ebü'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-Târih*, çev. Ahmet Ağrakça (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), 3/21. Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 1991), 202-203.

²⁸ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 155. Ayrıca bk. Hacı Ataş, "Hz. Ömer Suikastında Hüzmûzân'ın Rolü", *Toplum Bilimleri Dergisi* 15/30 (Haziran 2021), 41-41.

²⁹ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 155.

çaba göstermiştir.³⁰ Nâdir Şah, bu amaçla Ehl-i Sünnet ulemasına ve hilâfet makamına Caferî mezhebini Ehl-i Sünnet'in beşinci mezhebi olarak tanımları için başvurmuş ancak onun mezhepler arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmaya ve mezhepleri birleştirmeye yönelik çabalarında istenilen sonuç alınamamıştır.³¹ Ancak bu konu, Hindistan Müslümanlarından Şah Veliyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762) XVIII. yüzyılda İslâm dünyasında görülen gerilemeyi fark etmesiyle İslâm ümmeti içinde birlik ve istikrarı sağlamak amacıyla yeniden gündeme taşınmıştır.³²

2. İHSAN MAHVÎ'NİN MAKALELERİ BAĞLAMINDA BÂBİLİK VE BÂHÂİLİK

2.1. Bâbilik ve Bahâilîğin Tarihçesi

İhsan Mahvî'nin araştırmalarına göre milâdî 1836 yılında Abbas Mirza'nın oğlu Muhammed Şah³³ döneminde İran'da Bâbilik adında yeni bir mezhep ortaya çıkmıştır. İran, ilk dönemlerde Bâbilik mezhebine önem vermemiş ancak daha sonra bu mezhep, sadece İran Müslümanlığını değil, İran'ın bütün toplumsal ve siyasî hayatını tehlikeye atar duruma gelmiş, ulema ve vüzerânın zihinlerini önemli bir şekilde meşgul etmiştir.³⁴

Bâbilik, Şeyhiyye tarikatının³⁵ kurucusu Şeyh Ahmed b. Zeyneddin el-Ahsâî'nin (ö. 1241/1826) müritlerinden ve henüz yirmi altı yaşlarında genç biri olan Mirza Ali Muhammed (Bâb) Şîrâzî (1819-1850) tarafından yeni bir dinî hareket olarak kurulmuştur. İhsan Mahvî, Mirza Ali Muhammed Şîrâzî'ye "Bâb" denmesinin nedenini şu şekilde açıklar: "Cenâb-ı Ali hakkında şeref vârid olan "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır"³⁶ melâlindeki hadisi şerifin, madmûnundan iktibâsen, Medine-i hakikate duhul ve zâtıbâriye vusul için Bâb'a intisap zaruri olduğuna imadır."³⁷ Daha sonra Mirza Ali Muhammed, mezhebine kadınları çocukları ve bütün insanları davet etmiş ve kısa sürede avam arasında taraftar bulmayı başarmıştır.³⁸

İhsan Mahvî'ye göre Bâbilik ve Bahâilîk üzerinden Kur'an-ı Kerîm, İncil ve Tevrat gibi üç kutsal kitabın ve sūfilîğin karışımından yeni düsturlar ortaya konarak yeni bir din oluşturulmaya çalışılmıştır. Başta dinlerin birleştirilmesi olmak üzere kadın ve erkeğin hukuken eşitliğiyle birlikte birçok önemli konuları kapsayan bu düsturlar şunlardan ibarettir: "Cenâb-ı Hakk'ın ve mahlûkatın vahdetine inanmak, kadın ve erkeğin hukuken eşitliğini tanımak, bundan başka birçok ihtilâfâtı tevlîd eden ve muhtelif hâdisât-ı ictimaiyye sebebiyle muavvic yollardan aynı veche-i istikameti, yani hakikatı takîb ve taharri eden edyânın bir noktada ittihadını meârifin bilâ istisna her ferde teşmîl ve ta'mîmiyle umumi bir

³⁰ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 155; Şehbenderzâde, Filibeli Ahmed Hilmi, *Tarih-i İslâm*, nşr: Hüseyin Hüsnü (İstanbul: Daruşşafaka Kütüphanesi Hikmet Matbaası, 1327/1911), 2/598; Süleyman Uludağ, *İran'a ve Turan'a Seyahat* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), 15.

³¹ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/21 (1340/1922), 155; Mehmed Saray, "Türk-İran İlişkileri", *Atatürk Araştırmaları Merkezi*, (Ankara: Dünya Kitapevi, 1999), 69.

³² Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 317.

³³ Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah'ın torunu, Abbas Mirza'nın oğludur. Mirza Nasrullah ile Hacı Mirza Ağası tarafından yetiştirilmiştir. 1834-1848 yılları arasında Kaçar hükümdarlığı yapmıştır. Onun zamanında 1844 yılında mehdî olduğunu iddia eden Mirza Ali Muhammed Bâb'ın Şîraz'da kurduğu Bâbilik hareketi taraftarlarının Kirman ve Horasan'da çıkardığı isyanlar güçlkle bastırılmıştır. Geniş bilgi için bk. Osman Gazi Gözüdenli, "Muhammed Şah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/571-572.

³⁴ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 180-181.

³⁵ Şeyhiyye; XIX. yüzyıldan itibaren düşüncelerini Usûliyye Şîasıyla uzlaştırmaya çalışan ve kendini ayrı bir fırkadan daha çok Şîa içinde bir düşünce ekolu olarak benimsetmeyi az da olsa başaran özellikle de İran ve Irak'ta etkisi olan bir tarikattır. Bu tarikata göre o zamanki Şîi toplumda yaygın olan milenyum inancı ve mehdînin zuhuru düşüncesi Kâzım Reştî'de görülmüştür. Reştî, kâmil Şîi'nin özelliklerini ortaya koymasıyla Mirza Ali Muhammed'in "Bâb" olarak zuhuru için yeterli alt yapıyı oluşturmuştur. Bk. Mustafa Öz, "Şeyhiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/84-85.

³⁶ Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Esrâru'l-Merfû'afi'l-Ahbârî'l-Mavdû'a*, thk. Muhammed Lutfi es-Sabbâğ (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1986), 138; el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfu'l-Hafâ* (Beyrut: Daru lhyait-Turâsî'l-Arabî, 1351/1933), 1/203.

³⁷ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181'deki 2. dipnot.

³⁸ İhsan Mahvî, "Bâbilik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181.

lisanın intihâb ve kabulü ve beynelmilel bir mahkemenin, bir (beytü adli ilâhî)'nin te'sisi ve teşkilini tavsiye ediyor ve diyor ki: Beşeriyetin vahdetini ihlâl eden dinî, ictimâî ve millî düşünceler insanların ruh ve fikirlerinde yaşadıkça beşeriyet rahat yüzü göremez, çünkü: Akvâm-ı muhtelifede geriye kalan bu teşkilât ve taksimât henüz tebellür etmemiş olan ahlak-ı beşeriyenin irâz ve telkinâtından ibarettir. Beşeriyetin huzuru, beşeriyetin ancak bir livâyî uhuvvet altında tecemmu' etmesiyle mümkün-ül-husuldür. Arzın vesiatı, beşerin iskân ve idaresine kâfidir. Sonu yok bir cihangirliğin, basit bir zenginliğin tevfid ettiği ihtirasât sebebiyle harp etmek, bu suretle beşeriyetin ma'sûmunu seller gibi akıtmak Allah'ın emrine münâfidir."³⁹

Bu düsturların dışında Mirza Ali Muhammed birçok yeni iddiada bulunmuştur. Onun iddialarına göre; günde her sabah sadece iki rekât namaz kılmak, senede bir ay oruç tutmak yeterlidir. Tesettür diye bir şey yoktur. Mal ortaklığı ve faiz mübahtır. İnsanı; esas itibarıyla temiz kılacak şey abdest ve gusüldür. Semavî kitapların hükümleri kaldırılmıştır. Peygamberleri ve evliyaları ulûhiyetin saflaşmış birer şahsı olarak kabul ve tasdik etmek gerekir.⁴⁰ Ancak Bâbîlik, Bahâîliğe dönüştüğünde bazı amelî ve şer'î hükümlere göre namaz, bireysel olarak sabah öğle ve akşam samimi bir kalple Allah'ı anmak şeklinde, oruç ise on dokuzuncu ay olan a'lâ ayında (2-21 Mart) on dokuz gün olarak tutulmaya başlanmıştır.⁴¹

İhsan Mahvî, makalesinde casuslukla suçlanan bir Bâbî'nin verdiği cevaplara dikkat çekerek onların yeni bir din kurma çabası içinde olduklarını belirtmektedir. İhsan Mahvî, o Bâbî'nin aynen şöyle söylediğini aktarmaktadır: "Ben Bâbîyim, harp etmek, harbe alet olmak, adam öldürmek ve kan akıtmak bizim dinimizce günah-ı azîmdir. Her yer vatanımız, bütün beşeriyet kardeşimizdir." Mahvî'ye göre bu sözler onların inançlarının özünü oluşturmaktadır. Bunların dışında Bâbîlerin, ahlâk ve sosyal hayata yönelik medeni kanunları da mevcuttur.⁴²

On iki sene gibi bir sürede Mirza Ali Muhammed ve taraftarları, büyük zorluklar içinde mezheplerini yeni bir din şeklinde İran'ın güneyinde ve Irak'ta neşrederek bugün Avrupa ve Amerika'da itibar gören Bâbiyye akidesini tesis etmişlerdir. Hükümetin şiddetli baskılarına rağmen halk, dalga dalga yeni dini kabul etmiştir. Özellikle de Yahudiler büyük bir aşk ve iman ile ilgi göstermişlerdir.⁴³ Mirza Ali Muhammed'in ölümünden sonra da Bâbîlik, İran'ın her tarafına yayılmaya devam etmiş ve hükümet de Bâbîleri ayaklanma endişesiyle yakın takibe almıştır.⁴⁴

Mirza Ali Muhammed'in, bazı taraftarlarıyla birlikte Tebrîz'de tutuklanarak Şîi ulemanın fetvasına istinaden idamlarına karar verilmiştir. Ancak onun yakın arkadaşlarından ve aynı zamanda halifelerinden olan Seyyid Hasan ile Seyyid Hüseyin adlı iki Bâbî, Bâbîlikten döndüklerini söyleyerek affedilmişlerdir. Mirza Ali Muhammed ise kararında ısrar edince sadece idâm kararı kendisine tebliğ edilmiştir.⁴⁵

İhsan Mahvî, yaptığı araştırmalarda Mirza Ali Muhammed'in idam edilmesini şöyle anlatmaktadır: 1851 tarihinde Tebrîz, heyecan verici bir vakiyaya sahne olmuştu. Şehrin bütün sakinleri, civardaki bütün köy halkı, Bâb'in idamını seyretmek için Serbâzhane denen meydana akın akın gelmişlerdi. Bâb, siyâsetgâha getirilerek idam sehпасına çekildi. Bu esnada askeri birlik, Bâb'ı yaylım ateşine tuttu ancak tesâdüfen Bâb'in vücuduna isâbet

³⁹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181.

⁴⁰ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181.

⁴¹ Fiğlahı, "Bahâîlik", 4/468.

⁴² İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181.

⁴³ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 181.

⁴⁴ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 182.

⁴⁵ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 182.

etmedi. Sadece boynundaki ipi kopardı. Bâb, yere düşer düşmez halkın arasına doğru kaçmaya başladıysa da askerler kaçmasına fırsat vermeden tekrar tutup öldürdüler.⁴⁶

Bâb'ın idâm edilmesi, Bâbîlerin azim ve cesâretlerini daha çok arttırmıştır. Özellikle de Mâzenderân ve Şirâz taraflarında isyanlar ortaya çıkmıştır. İran hükümeti her şeyi bırakarak Bâbîleri cezalandırmakla meşgul olmuştur. Diğer taraftan bunların katilleri hakkında Mollalar verdikleri fetvalarla hükümeti desteklemiştir. Hükümet ise yakaladığı Bâbîleri zindana atarak işkencelerle ikna etmeye çalışmıştır.⁴⁷

Böyle bir dönemde Kurretü'l-Ayn ve Tâhire lakabıyla tanınan Zerrîntâc (ö.1268/1852)⁴⁸ adında bir kadın Bâbîliği kabul etmiş, Azerbaycan taraflarında yeni dini yaymak için mücadele vermiştir. Fevkalâde bir güzelliğe sahip olan bu kadın, İrân'ın güzîde bir şâiresi ve hatîbesiydi. Kurretü'l-Ayn, büyüğü hitabeleriyle her yerde Bâbîliğin yayılmasında büyük rol oynamış olsa da neticede Tahran kalesinin üzerinde diri diri yakılmıştır.⁴⁹

2. 2. Bâbîlerin Nâsirüddin Şah'a Suikast Girişimi

1854 tarihinde Nâsirüddin Şah, Bâbîler tarafından suikasta maruz kalmıştır. İhsan Mahvî bu suikast olayını şöyle anlatmaktadır:

Nâsirüddin Şah, yazlığında iken bir gün her zamanki gibi bir süvari yürüyüş kolu şeklinde evden çıktı. En önde yol açan güvenlikçi, onu takip eden bir delikanlı, elli metre kadar aralıkla ortada Şah, Şah'ın gerisinde bir kısım emrinde çalışanlar ve koruyucular vardı. Padişah alayı, henüz padişahın sarayının yanından geçen yol üzerinde iken, yolun güneyinde birkaç kişi Şah'ın geçişini izliyordu. Şah, tam bunların hizasından geçerken, bu kişiler boyun eğerek hep bir ağızdan "feda-yi vücûd-i mübâreket-i şüyim, tevkî-i dârim !..." sloganlarıyla Şah'ın üzerine doğru koşmaya başlar. İçlerinden biri Şah'ın bindiği hayvanın dizginini tutarak tabancasıyla ateş eder. Diğerleri de Şah'ı attan aşağı indirmeye uğraşırlar. Tabanca seslerini duyan Şah'ın adamları, hemen koşarak, ateş eden kişiyi öldürürler ve diğer ikisini de yakalarlar.⁵⁰

Nâsirüddin Şah, bu arbedede ölmemiş ancak hafif yaralanmıştır. Bu hadiseden sonra Tahran'da genel bir korku meydana gelmiştir. Askerler ve aşretlerin isyan edebileceği ihtimalleri İran hükümetini düşünmeye sevk etmiştir. O zamana kadar tutuklanan bin beş yüzü aşan Bâbîlerin tamamına işkence edilerek suikasta dair sorular sorulmuştur. Araştırmanın aydınlanmasını kamuoyu heyecanla beklerken İran hükümeti, bir beyannâme yayımlayarak Bâbîlikten dönenleri tahliyeye, dönmeyenleri ise idama karar verdiği duyurmuştur. Ancak Bâbîler, bu karar karşısında idam olmayı tercih etmişlerdir.⁵¹

Daha sonra Nâsirüddin Şah tahta oturuşunun ellinci senesinde düzenlenen muhteşem bir şenlikte Mirzâ Rıza adında Şirazlı genç bir Bâbî tarafından öldürülmüştür. Bu genç, İrân'dan kaçıp Bağdat yoluyla İstanbul'a sığınmış, burada sırf Nâsirüddin Şah'ı öldürmek amacıyla Bâbîler tarafından kurulan ve merkezi İstanbul'da bulunan bir komiteye dâhil olmuştur.⁵²

İhsan Mahvî'nin tespitlerine göre o tarihlerde Cemâleddin Efgânî'nin (ö. 1314/1897), Bâbîler tarafından kurulan söz konusu komite ile sıkı bir temas halinde olduğu söylenmiştir.

⁴⁶ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/22 (1340/1922), 182.

⁴⁷ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 205.

⁴⁸ Mirza Ali Muhammed'in önemli taraftarlarından, Cenâb-ı Tâhire, Kurretü'l-Ayn, ve Ferahu'l-Fuâd lakablarıyla da tanınan Ümmü Selmâ Fâtıma'ya verilen lakaptır. Ayrıca Zerrîntâc İslâm dininin hükümünün nesh edildiğini yenisinin ise henüz gelmediğini, dolayısıyla gayri meşrû olarak telakki edilecek her türlü davranışın meşrû sayılması gerektiğini pervasızca ileri sürecek derecede din ve ahlâk kurallarından mahrum kalmış bir kadındır. Bk. Fiğlah, "Bahâîlik", 4/464.

⁴⁹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 205.

⁵⁰ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 205-206.

⁵¹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 206.

⁵² İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 233-234.

Ancak İhsan Mahvî, Cemâleddin Efgânî'nin, Bâbî olmadığına inanır. Ona göre Efgânî, vatan mücadelesi veren akide sahibi insanlarla sürekli münasebet kurmuş ancak Bâbîlerin amacını bilmeyerek İran'ın yaşadığı hadiselerden dolayı da Şah'ın öldürülmesini istemiştir. İhsan Mahvî'nin verdiği bilgilere göre bir gün Cemâleddin Efgânî, İran ve Nâsırüddin Şah hakkında etkili bir konuşma yaparken kendisini dinleyenler etkilendiği gibi özellikle de sohbetlerine sürekli katılan Mirza Rıza daha çok etkilenmiştir.⁵³

Mirza Rıza, komitenin seçmesi ve Cemâleddin Efgânî'nin telkinleri ve vasiyetleriyle Nâsırüddin Şah'ı öldürme göreviyle İstanbul'dan Bâtum yoluyla İran'a geçmiştir. Bir müddet Tahran'da araştırma yaptıktan sonra Şah'ın gideceğini haber aldığı "Şahzâde Abdülazîm" köyüne birkaç gün öncesinden gitmiştir. Türbe kapısı civarında bulunan bir çayhaneye sürekli giderek Nâsırüddin Şah'ın geleceği günü beklemiştir. Nâsırüddin Şah, bir hafta sonra tantanalı bir alay ile gelmiştir. Mirza Rıza, Şah'a doğru koşan halk arasına karışarak halkın "uzun yaşa" duasıyla karşılaşmıştır.⁵⁴ Alay, "Şahzâde Abdülazîm" denen bir köyde konakladığı ve Nâsırüddin Şah'ın da atından indiği esnada Mirza Rıza, "berâ-yı hâtır-ı haşmeti cemâl!" nidasıyla Nâsırüddin Şah'ı öldürmüştür. Mirza Rıza, Şah'ı öldürmekle kendisinin Bâbî olduğunu iftiharla söyleyerek mutluluğunu ve gururunu dile getirmiş ve ayrıca söylemiştir: "Şah'dan yalnız Bâbîler değil, bütün İran'luların intikamını aldım!"⁵⁵

Bu hadiseden sonra İran hükümeti, Bâb-ı Âli'den Cemâleddin Efgânî'yi talep etmiş ancak II. Abdülhamid Han, mülteci olarak kendisine sığınan Efgânî'yi teslim etmemiştir.⁵⁶

İhsan Mahvî'nin belirttiği gibi İslâm Birliği'nin oluşumu için mücadelelerde bulunan Cemâleddin Efgânî, İslâm dünyasındaki Bâbîlik gibi bazı modern cereyanlara karşı olduğunu ilan etmiştir. Onun, Bâbîlik hakkında oldukça geniş bilgilere sahip olduğu bilinmektedir. Arkadaşları arasında Bâbîlerin de olduğu dolayısıyla onları çok yakından tanıdığı anlaşılmaktadır.⁵⁷ O, Şiîliğin diğer birtakım kolları gibi, Bâbîliğin peygamberlik doktrini yerine bir "sudur" doktrini ikame etmesi sonucu yaratıcı ile yaratılan arasındaki fikrin zihinleri bulandırması ile Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olmadığına dair görüşlerinin ümmet üzerinde şok etkisi yarattığı düşüncesiyle Bâbîleri İslâm toplumu için bir tehlike olarak görmüştür.⁵⁸

Nâsırüddin Şah'ın öldürülmesinden sonra İran tahtına Muzafferüddin ve Muhammed Ali Şah geçmiş ve Bâbîlerin isyanlarına meydan vermemişlerdir. Ancak Ahmet Şah döneminde Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Bâbîler, büyük bir nefes almışlardır. Şiîler, rastladıkları her bir Bâbîyi işkence yaparak öldürdüklerinden Bâbîler, o dönemde İran hükümetinden daha çok halktan korkmuşlardır. Diğer taraftan Bâbîlerin katledilmesinin gerekliliğiyle ilgili İran Mollalarının fetvaları hükümeti zor durumda bırakmıştı.⁵⁹

İhsan Mahvî'nin verdiği bilgilere göre Bâbîlerin Nâsırüddin Şah'a suikast girişiminden sonra İran hükümeti, Bâb ve taraftarlarının birçoğunu hapsetmiş veya öldürmüş olsa da Bâbîliği ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Bu hadiseden sonra Bâbîler, Bağdat'a sığınmışlardır. Kısa bir süre sonra Bağdat'da bulunan Mîrzâ Yahya en-Nûrî (ö. 1330/1912) adında bir gencin, "Subh-i Ezel"⁶⁰ lakabıyla kendisinin Bâb'ın halifesi olduğunu ilan etmesiyle Bâbîlik yeniden güçlenmeye başlamıştır. Dolayısıyla Subh-i Ezel ve taraftarlarının İran'dan gelen tüccarlarla temasa geçmeleri sonucu Bâbîlik, İran'da yeniden yayılma imkânı bulmuştur. Bu durumu fark eden İran hükümeti, çareyi Osmanlı hükümetine müracaat

⁵³ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 234.

⁵⁴ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 234.

⁵⁵ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 17.

⁵⁶ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 17.

⁵⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 232.

⁵⁸ Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, 232.

⁵⁹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 17.

⁶⁰ Mirza Ali Muhammed'in kendisinden sonra tayin ettiği vekili, Ezeliyye adıyla anılan Bahâî kolunun lideridir. Geniş bilgi için bk. Fiğlali, "Bahâîlik", 4/466.

ederek onların başka bir yerde ikamet etmelerinde bulmuştur. Böylece Bâbîler, Sultan Abdülaziz Han'ın isteği üzerine Edirne'ye sürgün edilmişlerdir.⁶¹

Bâbîler, Edirne'ye yerleştikten sonra Subh-i Ezel'in büyük biraderi Bahâullah, Subh-i Ezel'in Bâb'ın halifesi olmasına rağmen Bâb'ın beyan ettiği ilâhî hakikatlerden yola çıkarak kendisinin bu âlemde Hakkın en son tecellisi olduğunu ilan etmiştir. İki kardeş arasında başlayan liderlik rekabetiyle Bâbîler, Edirne'de iki fırkaya ayrılmışlardır. Kardeşler arasında başlayan liderlik rekabetinden rahatsız olan Osmanlı hükümeti, Subh-i Ezel'i taraftarlarıyla Kıbrıs adasına, Bahâullah'ı da dervîşleriyle Akkâ'ya sürgün etmiştir.⁶² Bu olaydan sonra Bâbîler, sadece Bahâullah'ın etrafında toplanarak Bahâîler adıyla anılmaya başlanmıştır.⁶³

Bahâullah, Akkâ'da yetiştirdiği dirayetli müritlerinden bazılarını yeni dini yaymakla görevlendirmiş ve bunları İran içlerine göndererek Bâbîliği, Bahâîlik adıyla yeniden telkin etmeye başlamıştır. Bu arada Subh-i Ezel 1912'de vefat etti. Kardeşler arasındaki ihtilaflar da Bahâîler tarafından şöyle yorumlanmıştır: "Subh-i Ezel Bâbî idi; hâlbuki biz ondan ayrıldık, biz Bâbî değil Bahâîyiz. Şu hâlde Bâbîlik; esas yine o akide olmak üzere Bahâîliğe istihale etmiş, daha asrî bir kisveye bürünmüş, telkînâtı daha muntazam bir teşkilât ile idare edilmeye başlanmıştır."⁶⁴

İhsan Mahvî'ye göre ismi, elbisesi ve şekli değişmiş olsa da Bâbîliğin vücudu değişmemiştir. Çünkü eskiden genel davetlerde halkı yeni dine davet eden Bâbîlikle, bugün dinî, felsefî, ictimâî ve iktisâdî alanda yapılan tartışmalara göre Bâbîliği telkîn eden Bahâîlik arasında akidece hiçbir fark yoktur.⁶⁵

Akkâ'da bulunan Bahâullah, Yahudi ve Hıristiyanlardan pek çok taraftar bulmuştur. Diğer taraftan Mısır ve Afrika'ya gönderilen çok sayıda dailer aracılığıyla da bu bölgelerde birçok insan Bahâî akîdesini benimsemiştir. Meselâ, Bahâullah, Arapça ve Farsça yazılmış olan *Mufâvedât* adlı kitabında bu durumu şöyle anlatmıştır: "Mesîhin kendilerine karşı bir düşman olarak zuhur ettiğine kanî olan Kelîmîler (Yahudiler) elân cenâbı Mesîhi ve İseviyeti bir düşman telakki ediyorlar. Hz. İsa, Yahudileri incitmek şöyle dursun Müseviyeti âleme tanıttırmağa bâ'is oldu. İslâmiyet de İseviyete düşman gelmedi, bilakis ona şefkat ve merhamet gösterdi ki; bunlar düşmanlığı değil, dostluğu gösteren hakîkatlerdir. Şimdi îcâb eder ki, bu edyân-ı mensûbînî yekdiğerlerine karşı adavet ve muârazadan bil-küllüyye kârg (Fârg olabilir) olarak birbirlerini birâderâne sevsinler, Bahâullah'ın kanunlarına itâatla sâha-i 'ilm ve marifette hemdest ve fâk bir gaye bir gaye-i müşterikeye yönelsinler; bu bir emri ilâhîdir."⁶⁶

2. 3. Bâbîlerde ve Bahâîlerde Dinî ve Sosyal Hayat

İhsan Mahvî, Bahâîlerin semavî kitap olarak tanıttıkları *Kitâbü'l-Beyân* adlı eserle ilgili olarak onların, Bâb Ali Muhammed'in ulûhiyeti tarafından insanlığa gönderilmiş şüphe taşımayan bir hazine olduğunu iddia ettiklerini nakleder. Ayrıca Bahâîler'in *Kitâbü'l-Beyân* adlı kutsal kitaplarını Sünnîlerin Kur'an-ı Kerim'i okuduğu şekilde tecvîd kurallarına uyarak eüzü besmele ile okuduklarını belirtir. İhsan Mahvî'nin tespitlerine göre bu kitap, hacim olarak Kur'an-ı Kerim büyüklüğündedir. İçeriği ise tamamen Arapça lafızlardan ibaret olup birçok bölüme ayrılmıştır. İhsan Mahvî'ye göre Bâb, *Kitâbü'l-Beyân* adlı eseri yazacak ve konuşacak derecede Arapçaya vâkıf değildir. Bu eser, bilâhare Bâbîlik'ten dönen ve istiğfâr eden Seyyid Hasan ve Seyyid Hüseyin biraderler tarafından Bâb adına yazılmış ve tasnif

⁶¹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 206.

⁶² Bereketzâde İsmail Hakkı Akkâ'da sürgün hayatı yaşadığı yıllarda Bahâî hareketlerinin tafsîlatlarını kayda geçirmiştir. Bâbîlerin Akkâ'daki izlenimleri hakkında bk: Bereketzâde İsmail Hakkı, "Terâcim-i Ahvâl Yâd-ı Mâzî", *Sırâtümüstakîm* II/48, (1324), 348-350.

⁶³ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/23 (1340/1922), 206; Emin Ali, "Bahâî Hareketi Hakkında İlmi Bir Tetebbu", *İctihad* 17/140, (İstanbul: 31 Kânunuevvel 1921), 2955.

⁶⁴ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 232-233.

⁶⁵ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 233.

⁶⁶ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 233.

edilmiştir. Ancak İhsan Mahvî, Bâbîlerin bunu kesinlikle kabul etmediklerini onlara göre *Kitâbü'l-Beyân* adlı eserin, Bâb tarafından sûre sûre okunduğunu, Seyyid Hasan ve Seyyid Hüseyin biraderler tarafından da yazıldığını ve tedvîn edildiğini belirtmektedir.⁶⁷

Mirza Ali Muhammed'in, bir âlim değil ancak bir ümmî olduğu, ona nispet edilen *Kitâbü'l-Beyân* adlı eserin ise kendisi tarafından değil de taraftarlarınca Kur'an'a karşı yazıldığına dair iddialar şu şekildedir: "İslâm dini içinde yeni bir doktrin yapıp yayınlayacak kadar âlim olmadığı, hatta ümmî olduğu söylenmektedir. Ona nispet edilen *Kitâbü'l-Beyân* adında Arapça bir kitap söz konusudur. Taraftarlarınca Kur'an'a nazire olarak yazıldığı iddia edilir."⁶⁸ Bahâullah'ın kaleminden çıktığı, vahiy veya ilham mahsulü olduğu ileri sürülen eserlerin aksine vahiy ve ilham mahsulü olmadığı, Kur'an'dan ve diğer kutsal kitaplardan alıntılar yapılarak kısaltılıp arzu edilen şekle sokulduğu ileri sürülür.⁶⁹

Bâbîler, gizli bir şekilde teşkilatlanarak büyük şehirlerde hazırlık derecesinde okullar, umumî kütüphaneler, ilmî dernekler ve halk dershâneleri açmışlar ve bunları köylere kadar genişleterek yaymışlardır. Bâbîler, çocuklarını bu mekteplere göndermişler, görüşlerini ve duygularını bu derneklerde geliştirmişlerdir. Avrupa'nın ilim ve fen alanında yetiştirdikleri hocaları bu okulları yönetmişlerdir. İran'da bulunan Amerika mekteplerinden pek çok yardım aldıkları gibi bunlara da en çok itibar eden yine onlar olmuştur. Bir taraftan Abbas Efendi'nin Mısır, Londra ve Washington'daki beyanatı, diğer taraftan Bâbî halifelerinin İran'daki faaliyetleri Bâbîliği meydana getirmiştir.⁷⁰

İhsan Mahvî, o dönemde İran'daki okullar mollaların idaresinde ilkel bir yapıda iken Bâbîlerin köy okullarında bile modern yapıları, Fransızca ve İngilizcenin öğretildiği muntazam ders programlarının varlığına dikkat çekmiştir. İhsan Mahvî, Hamedan'da Bâbîlerin okulunda bir sınava katılmış okulun modern düzeni ve zeki öğrencilerini görünce Şîilerin cehalet ve taassup içinde yaşadıklarını itiraf etmiştir.⁷¹

İhsan Mahvî'ye göre Bâbîler, Şîilerden daha münevver, genellikle de zeki ve hoş sohbet sahibi kimselerdir. İhsan Mahvî, bir akşam Bahâîlerden ve aynı zamanda İran'ın kudretli şairlerinden bir zâtın daveti üzerine Bâbî meclisine katılmıştır. O, katıldığı Bâbî meclisinde yaşadıklarını ve gördüklerini şu şekilde tasvir etmektedir: "Yerde koyu kırmızı renklerle işlenmiş tek parça bir halı tavanda göz kamaştırıcı parlayan bir avîze duvarda tabaka tabaka üçlü aynalarla işlenmiş, bunların ara yerlerinde uzanan avize, dar fanusların parlayan ışıklarıyla pür nur bir salon... Kapıdan girince ilk göze çarpan yeşil zemin üzerine tasma işlemeli "Yâ Hazreti Bahâullah" levhası som çerçevesiyle ayakta tekbir... Salon, çepeçevre kuş tüyü minderlerle serilmiş en başta reîsi ruhânî yani o beldenin mu'îdi... Belirlenen vakit geldi. Halife koynundan *Kitâbü'l-Beyân*'ı çıkardıktan sonra öptü ve bir zâta uzattı. Bu zât eûzü besmele ile kitabın "kaza ve kader" bahsinden bir parça, diğer bir zât da "*Mufâvezât*" dan Cenâb-ı Mevlânâ ve Mesnevî-i Şerif hakkındaki mütalaayı okudu. Okuyuşu sadece kendisine gösterilen bir güzellemeydi. Daha sonra çeşitli dinler ve Bâbîlik hakkında kısa bir sohbet yapılarak Bahâîlik yâd ve Abdulbahâ (Bahâuddinzâde Abbas Efendi) Efendi hakkında dua edildi. Bunun hemen arkasında cemaâte nefis pastalar, şekerlemeler, çaylar dağıtıldı ve âyine son verildi."⁷²

Bahâullah'a göre Mevlevî zamanında Hakk bir parıltı şeklinde zuhur etmiştir. Mesnevî-i şerif ise o parıltı dünyaya ısı ve ışık verenin Bahâullah olduğu manasına gelmektedir. Bâb'ın kaza ve kader hakkındaki kanaati ise sûfilerin itikadından çok farklıdır.⁷³

⁶⁷ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 2/24 (1340/1922), 233.

⁶⁸ Ergin, "Sapık Fırkalar I: Bahâîliğin İç Yüzü", *Sebilürreşâd* 9/204 (Eylül 1955), 53.

⁶⁹ Ergin, "Sapık Fırkalar II: Bahâîliğin İç Yüzü", *Sebilürreşâd* 9/205 (Eylül 1955), 75-76.

⁷⁰ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 17-18.

⁷¹ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 18.

⁷² İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/26 (1340/1922), 44.

⁷³ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/26 (1340/1922), 44.

İhsan Mahvî'nin araştırmalarına göre Bâbîler, sarhoşluk veren şeyleri içmezler ve sigara kullanmazlar ancak haram da demezler. İnsanlara verdiği zarardan dolayı taraftarları arasında yayılmasını istemezler. Davetlerde misafirlerini şekerlemelerle ağırlarlar. İran'ın ahlâkî ve toplumsal alanda gerilemesinde birinci derece etkenlerden biri sayılan israf, Bâbîler arasında hoş görülmez.

Bâbîler, temizlik konusunda son derece moderndirler. İran'ın Havz-ı Kebîr'li hamamları Bâbîler tarafından bulaşıcı hastalıkların şifa kaynağı olarak görülmektedir. Onlar, özel modellerle yapılmış musluklu hamamlarda yıkanırlandı.⁷⁴ O dönemlerde İran'da hekimlik ilkel konumda olduğundan halka bu gibi sıhhi hamamları tavsiye etmişlerdir. Ancak aşırı taassuplarından dolayı Şîiler, Bâbîlerin hamamına gitmeyi, onlarla bile alışveriş etmek şöyle dursun, onlara sürünmeyi necâsete bulaşmış gibi çirkin görmüşlerdir. Ayrıca Şîilere göre karşı cinsle görüşmek karı koca arasında boşanmayı gerektiren durumlardan biridir.⁷⁵

Bâbîleri Avrupa'nın birçok ülkesinde görmek mümkündür. İhsan Mahvî'nin tespitlerine göre o dönemlerde Bâbîlik, Londra'da özellikle de Washington'da yayılmıştır. Ayrıca İhsan Mahvî, binlerce Amerikalının, Bahâullah'ın tarafı ilahiyeden getirmiş olduğu asrî kanunlarına inandıklarına ve İran'da bunların sayısız intibalarına şahit olduğunu belirtmiştir.⁷⁶ Ancak Amerika'daki Bahâîlerin itikâdât ve ibâdetlerinin İslâmiyet'ten uzak olduğu belirtilir. Ayrıca Amerika'da yaşayan Bahâîler, kendilerine Amerika'nın her yerinde camiler ve ibadethaneler açmışlar, camiye giderlerken de başlarına fes giymişlerdir. Bir Müslüman ile karşılaştıklarında kendilerini "Muhammedî" olarak tanıtmışlar, onlara saygı göstermişlerdir. Her sene birçok Amerikalı da Akka'ya giderek Bahâullah'ın mezarını ziyaret etmiştir.⁷⁷ Diğer taraftan İhsan Mahvî, Bâbîlerin sermayelerinin her geçen gün büyüdüğünü, yüz binlerce dolar harcayarak Amerika'da muazzam bir üniversite kurduklarını kaydetmiştir.⁷⁸

SONUÇ

Bâbîlik hareketinin, içinde doğru ve yanlış bir takım karışık akideleri olan toplama ve karma bir inanış olduğunu söylemek mümkündür. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde Bâbîlik ve Bahâîlik ne yeni bir din ne de toplu ve köklü bir cemaat görünümündedir. Aynı zamanda basit bir tarikat kadar gelişmemiş ve kökleşmemiş, çoğunluğu asırlardan beri söylene gelen görüşler olup birbirine tezat oluşturan hükümler içermektedir. Dolayısıyla Bâbîler ve Bahaîler, ortaya yeni bir şey koymadıkları gibi insanlığa da yeni bir şey kazandırmamışlardır. Çünkü İslâm ile hiçbir alakası olmayan hatta taban tabana zıt olan Sabilerin, Zerdüşterlerin ve Hıristiyanların inanışlarını harmanlayarak almışlardır.

İhsan Mahvî'nin makalelerine bakıldığında Şîilik ile Sünnîliği kıyasladığı özellikle de Şîa'nın İslâm dünyasına verdiği zararlara dikkat çektiği görülmektedir. Onun tespitlerine göre İran, eski dinlerin ve kültürlerin ruhundan kurtulamadığından İslâm dininin asıl konularından ziyade teferruata dair bazı meselelerini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamıştır. Dolayısıyla İran, asırlar boyunca Müslüman olmasına rağmen İslâm'ı özümseyememiştir.

Araştırmamızda İhsan Mahvî'nin çalışmalarının, "Bâbîlik" başlığı altında *Mahfil* dergisinde yedi ayrı sayıda yayımlandığı tespit edilmiştir. Özellikle de İhsan Mahvî'nin Bâbî ayinine bizzat katılarak ve orada yaşananları gözlemleyerek Bâbîlik hakkında değerlendirmelerde bulunması mezhepler tarihi açısından önemlidir. İhsan Mahvî, Bâbîlerin yaşadığı bölgelere gitmiş, ayinlerine katılmış, dailerıyla görüşmüş, onlar hakkında

⁷⁴ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/27 (1340/1922), 63.

⁷⁵ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/27 (1340/1922), 64.

⁷⁶ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 18.

⁷⁷ Edhem Nejad, "Amerika'da Müslümanlar-1", *Sırâtı müstakîm* 4/82, (17 Mart 1326), 66.

⁷⁸ İhsan Mahvî, "Bâbîlik", *Mahfil* 3/25 (1340/1922), 18.

araştırmalar yapmış, gözlemlerde bulunmuş ve elde ettiği verileri objektif bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla İhsan Mahvî'nin makalelerinden onun Bâbîlik ile ilgili geniş bir araştırma yaptığı ve bu konuda kayda değer bir birikimi olduğu anlaşılmıştır. O, Bâbîlik ve Bahâîliği tetkik ederken onlarla tanışma, anlaşma, birlikte yaşama ve fikrî bağlar oluşturma amacına yönelik münasebet kurma gibi bir metot takip etmiştir. Yani onun sosyal-pozitivist bir yaklaşıma sergilediği söylenebilir. Mezhepler tarihçisi olmamasına rağmen İhsan Mahvî'nin Bâbîlik ile ilgili yazıları ile bu alana çok büyük katkılarının olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca İhsan Mahvî'nin çalışmalarından Sünnî düşüncüyü benimsediği ve Ehl-i Sünnet akaidini savunduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, Muhsin. *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler (Bâbîlik ve Bahâîliğin İç Yüzü)*. çev. Mustafa Saim Yeprem-Hasan Güleç. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfu'l-Hafâ*. 2 cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1351/1933.
- Albayrak, Ali-Teber, Ömer Faruk-Gökalp, Yusuf. "Anadolu'da Bahâî Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Yansıması: Emin Ali'nin "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu" Adlı Makalesi". *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 5/4 (2020), 560-573.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Esrârü'l-Merfû'afi'l-Ahbâri'l-Mavdû'a*. thk. Muhammed Lutfi es-Sabbâğ. Beyrut: Mektebu'l-İslâmî, 1986.
- Ali, Emin. "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu". *İctihad* 17/140, (İstanbul: 31 Kânunuevvel 1921), 2952-2955.
- Altunmeral, Mehmet. "İhsan Mahvî ve Manzûmeleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42 (2019), 75-87.
- Ataş, Hacı. "Hz. Ömer Suikastında Hürmüzân'ın Rolü". *Toplum Bilimleri Dergisi* 15/30 (Haziran 2021), 35-50.
- Bereketzade, İsmail Hakkı. "Terâcim-i Ahvâl Yâd-ı Mâzî XVII", *Sırâtımüstakîm* 2/48, (23 Temmuz 1324), 348-350.
- Bozkuş, Metin. "Bahâîliğin Arka Planı ve Söylemi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Sivas 2002), 139-156.
- E dip, Eşref. "Bahâîliğin İç Yüzü: Bahâîlik Kominizm Prensipleri Üzerine Kurulmuştur". *Sebîlürreşâd* 12/283 (Aralık 1958), 118-122.
- Elmas, Büşra. "Hıristiyanlığın İlk Dönemlerinde Milenyalizm Meselesi". *Oksident*, 2/1 (2020), 1-25.
- Ergin, Osman. "Bahâîlerin İç Yüzü". *Sebîlürreşâd* 9/203 (Ağustos 1955), 40-42.
- Ergin, Osman. "Sapık Fırkalar I: Bahâîliğin İç Yüzü". *Sebîlürreşâd* 9/204 (Eylül 1955), 52-54.
- Ergin, Osman. "Sapık Fırkalar II: Bahâîliğin İç Yüzü". *Sebîlürreşâd* 9/205, (Eylül 1955), 75-78.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. "Bahâîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/464-468, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. *Bâbîlik ve Bahâîlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Filibeli Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi*. 2 cilt. sad. Ziya Nur Aksun. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Gözüdenli, Osman Gazi. "Muhammed Şah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/571-572 İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Hizmetli, Sabri. "İtikadî İslâm Mezheplerinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Bâbîlik-Bahâîlik". *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası:1993)*, (Ankara 1995), 215-222.
- Hizmetli, Sabri. *İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- İnal, İbn'ül-Emîn Mahmut Kemâl. *Son Asır Türk Şairleri*. 4 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 2/21 (İstanbul, 1340/1922), 154-155.

- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 2/22 (İstanbul, 1340/1922), 180-182.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 2/23 (İstanbul, 1340/1922), 205-206.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 2/24 (İstanbul, 1340/1922), 232-234.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 3/25 (İstanbul, 1340/1922), 17-18.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 3/26 (İstanbul, 1340/1922), 44.
- Mahvî, İhsan. "Bâbîlik". *Mahfil* 3/27 (İstanbul, 1340/1922), 63-64.
- Nedim, Ahmet. *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları-1926*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Nejad, Edhem. "Amerika'da Müslümanlar-I" *Sırâtımüstkîm* 4/82 (17Mart 1326), 64-66.
- Öz, Mustafa. "Şeyhiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 39/84-86 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Saray, Mehmed. "Türk-İran İlişkileri". *Atatürk Araştırmaları Merkezi*. Ankara: Dünya Kitapevi, 1999.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013.
- Şehbenderzâde, Filibeli Ahmed Hilmi. *Tarih-i İslâm*. 2 cilt. nşr: Hüseyin Hüsni. İstanbul: Daruşşafaka Kütüphanesi Hikmet Matbaası, 1327/1911.
- Şeybânî, Ebû'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed. *el-Kâmil fi't-Târih*. 11 cilt. çev. Ahmet Ağırakça. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- Tâhiru'l-Mevlevî. "Benî Kureyza Meselesi". *Mahfil* 2/22, (1340/1922), 167-172.
- Topaloğlu, Fatih. "Bâbîlik-Bahâîlik", *İslâm Mezhepleri Tarihi*. (313-327). ed. Mehmet Saffet Sarıkaya-Mehmet Ümit. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Uludağ, Süleyman. *İran'a ve Turan'a Seyahat*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
- Yurdağür, Metin. "Hatm-i Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/479-484 İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi. *İslâm Tarihi Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârkîed-Dımaşkî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîrve'l-a'lâm*. 6 cilt. trc. Muzaffer Can. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1999.